

Lisää luonnontieteiden empiirisyyden ja ihmistieteiden empiirisyyden välisistä eroista

Qyarnströmin uusin minulle osoittama vastine on aivan joutava, koska hänen on ollut ylivoimaisen vaikea ymmärtää edes perusdistinktioita »(luonnon) säännön-mukaisuus — (kielen ateoreettinen) sääntö», »sääntö — sääntölause», »sääntölause — kieliopin (teoreettinen) sääntö». Q:llä kaikki nämä käsiteparit puuroutuvat yhdeksi epämääräiseksi »säännön» käsitteeksi, ja jälki on sen mukaista.

Sekä tavallisen kielenkäytön että vaikiintuneen filosofisen ja kielitieteellisen perinteen mukaisesti (josta transformationalistit tosin tekevät poikkeuksen) kieli ei suinkaan ole lausejoukko vaan ihmisille ominainen instituutio (tai — metaforisessa mielessä — »peli»), jonka — kuten minkä tahansa instituution — konstituoivat l. määrittelevät sen alaan kuuluvat toimintasäännöt ja joka manifestoituu näiden sääntöjen mukaisissa (korrekteissa) teoissa. Mutta on todella alkeellinen väärinkäsitys olettaa edellä sanotun perusteella, ettei olisi mitään eroa instituution l. kielen ja sen kuvauksen l. kieliopin välillä eikä siis myöskään kielen säännön ja kieliopin säännön välillä. (Kuitenkin Q. vakavissaan väittää, että sääntöjä on vain kieliopissa.) Kuvatessamme kieltä kuvaamme tiettyjä intuitiivisesti tietämiämme ateoreettisia sääntöjä sekä niitä vas-

taavia yksityisiä korrekkeja muotoja. Puhujalla on tietysti tietoa oman puhetoimintansa atoreettisista säännöistä: todetakseen tämän tarvitsee vain lausua julkisesti jokin säännönvastainen muoto (esim. *»Mikko ei syönyt puurolle«). Aivan samassa mielessähän ihmisellä on yleensäkin tietoa oman sosiaalisen toimintansa säännöistä ja normeista; tämä on yksi sosiologian perusolettamuksista. (Vrt. Bever: »As adults, we have a set of systematic generalizations of our intuitions about the regularities in our own behavior.«) Toisaalta atoreettisia sääntöjä koskeva tieto ei välttämättä merkitse kykyä eksplisiittisesti formuloida niitä sääntölauseiden muodossa. Tavallinen kielenpuhuja voi lisäksi erhtyä atoreettisten sääntöjen suhteen, mutta — kuten Chomsky (Aspects s. 24) on todennut — hänen intuitiotaan voidaan aina opastaa. Kuvauksemme l. kieliooppimme koostuu puolestaan teoreettisista säännöistä, jotka ovat meidän itsemme konstruoimia ja joista meillä ei siis ole mitään edeltävää intuitiivista tietoa. Näiden sääntöjen on määrä generoida kaikki atoreettisten sääntöjen mukaise »pintamuodot«, ja vain tällaiset muodot.

Sääntölauseen, esim. kieltolauseobjektin sijaa koskevan lauseen, ei-empiirisyyden perustuu (atoreettisten) sääntöjen normatiivisuuteen, joka erottaa ne luonnontieteellisistä säännönmukaisuuksista. Yksioikaisen positivisminsa sokaisemana Q. on kykenemätön tajuamaan kielen sääntöjen normatiivisuutta ja siis myös sitä ilmeistä tosiseikkaa, että säännönvastaisten muotojen esiintyminen on täysin irrelevanttia ko. sääntöön viittaavan (toden) sääntölauseen totuuden kannalta, joten tämä lause on siis falsifioimaton l. (positivistisessä mielessä) ei-empiirinen. Käsitys kielen sääntöihin viittaavien (sääntö)lauseiden ei-empiirisyydestä ei sitä paitsi ole tietenkään minun omaa keksintöäni, vaan saman havainnon ovat tehneet mm. arki kielen filosofi Hare ja Wittgensteinin myöhäiskauden erikoistuntija Specht.

Atoreettisia sääntöjä ei voida kuvi-

tella toisiksi kuin ne ovat, ilman että myös kieli kuvitellaan toiseksi kuin se on. Sitä vastoin yhdestä ja samasta kielestä voidaan tietysti esittää epälukuinen määrä erilaisia (teoreettisia) kuvauksia.

Puhuessaan kielioopin testaamisesta Q. pitää uskollisesti kiinni käsityksestä, että tietylle korpukselle perustuvaa kieliooppia testataan uuden, loogisesti riippumattoman evidenssin perusteella, so. tarkistamalla, pitävätkö kielioopin avulla tehdyt ennusteet paikkansa. Tämä luonnontieteellisestä testaamisesta lainattu käsitys antaa täysin vääristyneen kuvan siitä, mitä tapahtuu kielentutkijan kuvatessa omaa äidinkieltään. »Korpuksen« ulkopuolella olevat lauseet *aabb* ja *aaaa* eivät tietenkään ole sanan missään varsinaisessa mielessä »uutta« evidenssiä, ts. ne eivät ole sen tuntemattomammat kuin »korpuksen« itseensä kuuluvat lauseet *ab* ja *aaabbb*, ja siksi koko korpuksen käsite on äidinkielen kuvauksen yhteydessä luonnonton. Kaikki kysymykseen tuleva aineisto on meille annettu yhdellä kertaa omaan, sosiaaliseen puhumistoimintaamme kohdistuvan kieli-intuitiomme mukana. On tietysti totta, että koska kieli-intuitiomme l. atoreettinen tietomme kielestä sisältää hyvin monenlaisia aineksia, tätä tietoa formalisoidessamme l. eksplisoidessamme meiltä saattaa jäädä tarkkaavaisuuden puutteen tms. vuoksi huomaamatta jotain sellaista, minkä olemme itse asiassa koko ajan tienneet, ja tästä syystä joudumme myöhemmin korjailemaan ja parantelemaan eksplikaatiotamme. Mutta tämä seikka, joka pätee yhtäläisesti kaikissa, myös filosofisissa eksplikaatioissa, ei tietenkään muuta atoreettisen kielitiedon eksplikaatiota luonnontieteelliseksi testaa misoperaatioksi.

Q. väittää, että lauseiden *ab*, *aabb* ja *aaabbb* korrektiutta koskevat intuitiot ovat loogisesti riippumattomat toisistaan. Mutta ottaaksemme analogisen esimerkin olettakaamme, että »korpuksen« »the boy« ja »the girl« perusteella konstruoin englannin kielen kuvauksen yhteydessä »hypoteettisen« säännön NPdef → the

+ N, jolla haluan osoittaa, että määräinen artikkeli »the» edeltää (eikä seuraa) nominia. (Tämän esimerkin tarkoitus on tehdä ymmärtäminen Q:lle niin helpoksi, kuin se yleensä on inhimillisesti mahdollista.) Q:ä mukaillasseni minun täytyisi nyt sanoa, että testaan tätä sääntöä muodostamalla leksikosta poimimani »man»-nominin avulla ennusteen »the man» ja että todettuani ennusteen korrektiksi hypoteesini konfirmoituu mutta ei tietenkään osoittaudu sitovasti todeksi; sitä paitsi on mahdollista, että uusiessani testin ennuste osoittautuu epäkorrektiksi. Q:n mukaan edelleen muotojen »the boy» ja »the man» korrektiutta koskevat intuitiot ovat loogisesti riippumattomat. Mutta »the boy» ja »the girl» kelpuutettiin alun pitäen »korpukseen» vain siksi, että ne (korrektisti) eksemplifioivat sitä intuitiivisesti tietämäämme atoreettista sääntöä, jonka mukaan **k a i k k i e n** nominien suhteen **v ä l t t ä m ä t t ä** pätee, että jos määräinen artikkeli »the» liittyy niihin korrektilla tavalla, niin se edeltää niitä. Koska tiedämme tämän säännön todeksi, sitä kuvaava »hypoteesi» voi tuottaa vain korrekteja ennusteita; nämä ovat välttämättä korrekteja, koska ne eksemplifioivat todeksi tietämäämme sääntöä, ja jos niiden avulla »testaamme» tätä sääntöä kuvaavaa »hypoteesia», »testaamme» tiettyä sääntöä l. siihen kohdistuvaa intuitiivista tietoa sen itsensä perusteella. Siksi »testaamis»-terminologia on harhaanjohtava, kuten olen jo monesti aiemmin sanonut. Yhtä harhaanjohtava on »selittämisen»-terminologia: Mikä voisi toimia loogisesti l. käsitteellisesti riippumattomana alku-ehtona (= »syynä») sille explanandumille (= »seuraukselle»), että »the man» on korrekti muoto tai *aabb* on korrekti lause? — Ei mikään.

Koska Q:n näkemyksen mukaan kaikki kieltä koskevat lauseet, jotka eivät ole ilmeisellä tavalla analyttisiä, ovat positivistisessa mielessä empiirisiä, hän tosiaankin joutuu väittämään, että esim. yllä kieliopin säännön muodossa esitetty »the»-sanon paikkaa koskeva sääntöläuse

on empiirinen hypoteesi, jonka jokin vastakkainen evidenssi voisi kumota. (Mutta mikä evidenssi? Tämähkö: *»man the»?) Tämä käsitys on niin nurinkurinen, että sitä ei voi ymmärtää, ellei ole perillä niistä väärityneistä ajatustottumuksista, jotka luonnontieteellisen ajattelun kaavamaisen soveltaminen ihmistieteisiin on tuonut mukanaan.

Se, mitä sanoin yllä olevan yksinkertaisen tapauksen yhteydessä, pätee *mutatis mutandis* myös monimutkaisemmissa tapauksissa: Jos olemme ymmärtäneet oikein sekä kuvauksemme kohteen että omat teoreettiset sääntömme, tiedämme »ennusteemme» tosiksi jo ennen, kuin olemme edes yrittäneet »testata» niitä. Jos taas olemme ymmärtäneet kuvauskohteemme puutteellisesti joko sen monimutkaisuuden tai oman tarkkaamattomuutemme vuoksi, formalisaatiomme ei tuota toivottua tulosta, mutta — kuten sanottu — tämä mahdollisuus esiintyy poikkeuksetta kaikissa, myös filosofisissa ekplikaatioissa.

Pari lyhyttä kommenttia: Q:n »naiiviksi» nimittämää käsitystä kielen ja pelien samankaltaisuudesta edustavat mm. sellaiset ajattelijat kuin Saussure, Wittgenstein ja von Wright. Ei kai Q, sentään väitä oman ajattelunsa edustavan »vähemmän naiivia» tasoa? — Jos Q. ei tajua esittäneensä teesejä a ja b, so. teesejä, jotka hän nyt toistaa muuttumattomassa muodossa, hän ei ole edes selvillä siitä, mitä hän itse puhuu. — Q. on ilmeisestikin tietämätön diakronisen transformatioon kieltieteen olemassaolosta.

Olen äskettäin voinut tyydytykseksi todeta, että viimeisimmässä teoksessaan »Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie» Jürgen Habermas on esittänyt transformaatioteoriasta tulkinnan, joka on käytännöllisesti katsoen identtinen oman tulkintani kanssa: i) säännöt eroavat normatiivitensa perusteella säännönmukaisuuksista; ii) kieltieteen »Erfahrungsbasis» eroaa luonnontieteellisestä ulkokohtaisten havaintojen teosta sikäli, että kysymyksessä on kielenpuhujan (ja

-tutkijan) intuitiivi tieto hänen omia toimintojaan ohjaavista (ateoreettisista) säännöistä ja normeista; iii) atoreettisen kielitiedon kuvaus I. »rekonstruktio» (so. eksplikaatio) koostuu teoreettisista säännöistä, jotka generoivat atoreettisia sääntöjä vastaavat pintamuodot. Jo tämäkin yksistään riittää osoittamaan, että syytellessään minua joistakin täysin elementaareista filosofisista ja kielitieteellisistä väärinkäsityksistä Q. on kokonaan menettänyt suhteellisuuden- ja todellisuudentajunsa.

Kielenkäsitykseni filosofinen puoli perustuu lähinnä Wittgensteinin myöhäisfilosofiaan sekä tästä vaikutteita saaneeseen uudempaan hermeneuttiseen kielifilosofiaan. Näitä suuntauksia Q. ei tunne, eikä hänellä ole edellytyksiä oppia niitä tuntemaan. Toivoisin hänen kuitenkin vähitellen ymmärtävän, että koska hän pys-

tyy väärinkäsityksiensä lomassa ainoastaan toistelemaan juuri niitä transformaatioteorian teesejä, joita minä kritisoin, sekä höystämään sanottavaansa filosofian alkeisoppikiinjoista poimittujen määritelmien avulla, hän ei pääse edes alkuun synkronis-transformationaalin kielitieteen ei-positivistisen uudelleentulkinnan kritiikissään. Tällainen kritiikki on tietysti mahdollinen — niin kuin kritiikki aina on —, mutta siihen tarvitaan enemmän ja parempaa kuin Q:llä on käytettävissään.

Esa Itkonen

Keskustelu kielitieteen empiirisyydestä päättyy Virittäjän palstoilla näihin puheenvuoroihin. Toimitus kiittää keskustelijoita perimmäisten kysymysten suhteellisen maltillisesta selvitte-lystä.